

**Euro-Latin American Parliamentary Assembly
Assemblée Parlementaire Euro-Latino Américaine
Asamblea Parlamentaria Euro-Latinoamericana
Assembleia Parlamentar Euro-Latino-Americana**

**EUROPEJSKO-LATYNOAMERYKAŃSKIE ZGROMADZENIE
PARLAMENTARNE**

Komisja Spraw Społecznych, Programów Wymian, Środowiska, Edukacji i Kultury

7.11.2011

WERSJA TYMCZASOWA

DOKUMENT ROBOCZY

Kształcenie formalne, nieformalne i ustawiczne w Europie i Ameryce Łacińskiej

Współsprawozdawca AŁ: H

Kształcenie formalne, nieformalne i ustawiczne w Europie i Ameryce Łacińskiej

Na wstępie konieczne jest precyzyjne określenie terminów, ponieważ – jak to zazwyczaj się dzieje w naukach społecznych – wiele wyrażeń nie ma określonej ani powszechnie akceptowanej definicji. Znaczenia i konotacje pojęć zmieniają się w zależności od wielu czynników, takich jak miejsce, czas, doktryna, jaką stosuje się jako podstawę rozumowania, uwarunkowania socjologiczno-kulturowe itd.

Dla celów niniejszego opracowania przez *kształcenie* będziemy rozumieli „globalny proces społeczny, poprzez który osoby i grupy społeczne uczą się, w ramach społeczności krajowej i międzynarodowej i na ich korzyść, świadomie rozwijając całokształt swoich zdolności, zachowań, umiejętności i wiedzy”¹.

W odniesieniu do „kształcenia pozaformalnego” i „kształcenia nieformalnego” zazwyczaj rozróżnia się znaczenie obu tych wyrażeń. Pierwsze odnosiloby się do procesów zachodzących w otoczeniu instytucjonalnym, w obszarach pozbawionych charakteru edukacyjnego, ale tak czy inaczej podlegających określonym celom i planom. Dlatego też nie należy mylić „kształcenia pozaformalnego” z „kształceniem niezinstytucjonalizowanym”.

Natomiast „kształceniem nieformalnym”, wymienionym w tytule niniejszego opracowania, nazywa się zazwyczaj takie procesy edukacyjne, które nie przebiegają na podstawie szczegółowych planów, są bardziej spontaniczne i nie muszą koniecznie odbywać się w ramach instytucjonalnych (czy to edukacyjnych, czy też innych). Nauka odbywa się w nich na podstawie codziennych doświadczeń. W związku z tym wiele osób utożsamia kształcenie nieformalne z rolą, jaką na płaszczyźnie edukacyjnej odgrywają media, które celowo lub niecelowo wpływają na zmiany zachowań ludzkich.

Jeśli chodzi o kształcenie ciągle czy też ustawiczne, dokument UNESCO autorstwa dr. Carlosa Tünnermanna Bernheima², cytującego Charlesa Hummela³, w jasny i zwięzły sposób wprowadza następujące rozróżnienie pomiędzy kształceniem permanentnym, kształceniem dorosłych i kształceniem ustawicznym: „Nie należy jednak mylić kształcenia permanentnego z kształceniem ustawicznym, jak to się często dzieje w przypadku bezprawnego przywłaszczania terminu dla swoich własnych celów. Kształcenie dorosłych jest jedynie częścią – chociaż ważną – systemu kształcenia permanentnego. Pojęcie kształcenia ustawicznego jest również zawężające i obejmuje wyłącznie aspekt zawodowy kształcenia, podczas gdy w koncepcji kształcenia permanentnego pojęcie *kształcenie* jest użyte w swoim szerszym znaczeniu”⁴.

Ponadto w *raporcie Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku* pod przewodnictwem Jacques’a Delors’a zaproponowano ponowne rozważenie oraz rozszerzenie pojęcia *kształcenia permanentnego* do *kształcenia się przez całe życie*, ponieważ poza koniecznością dostosowywania się do zmian zachodzących w życiu zawodowym uczenie się przez całe życie powinno przynosić korzyść w postaci ciągłego formowania człowieka, jego wiedzy i umiejętności, a także zdolności oceny sytuacji i podejmowania działania⁵.

¹Cytowane za *Rekomendacją w sprawie wychowania na rzecz międzynarodowego zrozumienia, współpracy i pokoju oraz wychowania na rzecz praw człowieka i podstawowych wolności*, zatwierdzoną przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) na jej 18. posiedzeniu w dniu 19 listopada 1974 roku.

² Członek Rady Wykonawczej UNESCO, specjalny doradca UNESCO do spraw szkolnictwa wyższego w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach, członek Rady Uniwersytetu Narodów Zjednoczonych (w Tokio) oraz Klubu Rzymskiego, sekretarz generalny Rady Szkolnictwa Wyższego Ameryki Środkowej (CSUCA) i były minister edukacji w Nikaragui. W: http://www.daad.de/de/download/alumni/veranstaltungen/03_03_30/Bernheim.pdf.

³ Charles Hummel: *La educación hoy frente al mundo del mañana* (Edukacja dziś wobec jutrzejszego świata), wyd. Voluntad/UNESCO. Bogota, 1978, s. 37.

⁴La educación permanente y su impacto en la educación superior (Edukacja permanentna i jej wpływ na szkolnictwo wyższe). Carlos Tünnermann Bernheim. W: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001204/120441so.pdf>.

⁵UNESCO; **Edukacja: jest w niej ukryty skarb**, raport Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku pod

Po tych objaśnieniach możemy przystąpić do sedna sprawy, zaznaczając na wstępie, że chociaż w podejściu indywidualnym na pierwszym miejscu znajduje się zaspokojenie podstawowych potrzeb ludzkich – pierwotnych czy też biologicznych (jedzenie, zdrowie itp.) – to z punktu widzenia społeczeństwa jako całości potrzebę edukacji należy postawić na równi z nimi, nie wyłączając przy tym, co nie może nastąpić, żadnych innych potrzeb. Zasadność tego stwierdzenia opiera się na tym, że przyczyną występowania głodu, biedy, nędzy i niesprawiedliwości społecznej na wszystkich płaszczyznach nie zawsze są niewystarczająca ilość zasobów naturalnych, niedoskonała technologia produkcyjna czy nadmierny wzrost zaludnienia, ale wynikają one również – i przede wszystkim – z powszechnie panującego błędnego systemu wartości. W systemie tym wielu ludzi (osób, grup, klas i znaczących grup ludności krajów, a nawet grup krajów), którzy nie wyznają zasad solidarności ani nie mają całościowej wizji rozwoju globalnego, nie dostrzega, że przyczynia się do istnienia przepaści między światem bogatych i biednych. Ludzie ci nie czują się poruszeni taką sytuacją ani za nią odpowiedzialni; nie czują się też odpowiedzialni za występowanie niesprawiedliwości, w jakiej żyje większość mieszkańców naszej planety wbrew upokarzającym przeciwieństwom¹.

W związku z tym pojęcia *kształcenia formalnego i nieformalnego oraz kształcenia ustawicznego*, zgodnie z uściśleniem poczynionym w poprzednich akapitach, ewidentnie powinny służyć dobru publicznemu, a co za tym idzie – prowadzić do integralnego i zrównoważonego rozwoju całej ludzkości, który powinien wyrażać się istnieniem prawdziwej sprawiedliwości społecznej i równości; pokoju i harmonii; poszanowania praw człowieka, natury i różnic kulturowych; powszechnego zaspokojenia wszelkiego rodzaju potrzeb ludzkich, wśród nich wysokiej jakości edukacji dla wszystkich oraz pełnej demokracji.

Niezwykle istotne jest uwzględnienie tego, że dzisiejszy świat podlega nieustannym zmianom, zachodzącym z niespotykaną wcześniej prędkością i intensywnością. Obecnie, według różnych specjalistycznych wyliczeń, każdego dnia w ciągu kilku godzin powstaje taka ilość informacji, której wytworzenie dekadę lub kilka dekad temu zajęłoby 100 lat². W tej sytuacji jeszcze większego znaczenia nabiera pojęcie *kształcenia się przez całe życie*, które – jak już wspomniano – poszerza tradycyjne znaczenia kształcenia ciągłego czy też ustawicznego oraz kształcenia permanentnego, a także pojęcie *kształcenia nieformalnego*, które doskonale uzupełnia proces kształcenia się przez całe życie, ponieważ sama edukacja nieformalna trwa właśnie całe życie i poza czerpaniem z codziennych doświadczeń cechuje się tym, że podmiot jest w niej stroną aktywną swojej własnej edukacji oraz edukacji innych osób.

Coraz częściej uznaje się jednak, że zasadniczym i coraz bardziej dynamicznie rozwijającym się elementem kształcenia nieformalnego są środki społecznego przekazu³. Dlatego gdy mówi się o „kształceniu”, koniecznie należy poruszyć kwestię roli, jaką odgrywają środki komunikacji masowej. Wynika to z tego, że chociaż wcześniej już mówiło się o ich funkcji „edukacyjnej, informacyjnej, rozrywkowej i rekreacyjnej”, w rzeczywistości działania informacyjne i dotyczące rozrywki czy wypoczynku są również działaniami edukacyjnymi, które ponadto mają ogromny potencjał wychowawczy – lub w niektórych przypadkach niewychowawczy – w szczególności w odniesieniu do dzieci⁴.

przewodnictwem Jacques'a Delors'a; UNESCO PUBLISHING; wyd. Correo de la UNESCO; Meksyk, D. F., Meksyk. 1997. Także *streszczenie* tego raportu; UNESCO Publishing; Paryż, Francja, 1996.

¹Źródło: *Educación: Protagonista del Desarrollo (Edukacja: główna rola w rozwoju)*. Magazyn „Visión Internacional”, tom 79 nr 4, 16–31 sierpnia 1992 r. México, D.F. Meksyk.

²Porównaj przykładowo z: *¿Cuántos datos se crean al día en Internet? (Ile danych tworzy się codziennie w Internecie?)* W: <http://www.elmundo.es/elmundo/2011/02/08/navegante/1297179889.html>.

³Spośród wielu istniejących odniesień można wymienić:

– *Fundamentos y retos de educación social-informal desde el análisis crítico de los medios de comunicación. (Istota i wyzwania nieformalnej edukacji społecznej na podstawie krytycznej analizy mediów)*. Pierwszy Wirtualny Kongres Latinoamerykański dot. Nauczania na Odległość – LatinEduca 2004. W:

http://www.ateneonline.net/datos/50_03_Lorenzo_Oswaldo.pdf.

– *Medios de comunicación de masas, educación informal y aprendizajes sociales. (Masowe środki przekazu, edukacja nieformalna i nauczanie społeczne)*. Ángel Licerias Ruiz. Uniwersytet w Granadzie, Hiszpania. 2005. W:

<http://www.ub.edu/histodidactica/CCSS/Licerias-medios.pdf>.

⁴Materiały dydaktyczne na temat *Rozwoju, planowania i cyklu projektu*, w: „Doktorat z edukacji”, Wydział Filozofii i Literatury Państwowego Uniwersytetu w Cuyo (Mendoza, Argentyna). Program zrealizowany zgodnie z: *PRIS (Laboratoire*

Na środkach przekazu spoczywa zatem szczególna odpowiedzialność w zakresie procesów edukacyjnych, w szczególności tych nieformalnych. Przy całkowitym poszanowaniu zasady wolności prasy należy uznać, że wolność ta, jak wszystkie wolności osobiste człowieka, z jednej strony ma pewną granicę – wynikającą z zasad etyki oraz z pełnego podporządkowania się uniwersalnym wartościom i zasadom etycznym – a z drugiej strony musi być koniecznie zorientowana na poszukiwanie dobra ogółu

Aby kształcenie spełniało swoją decydującą i niezastąpioną rolę w zaspokajaniu potrzeb i realizacji dążeń ludzkich, powinno wypełniać założenia zaproponowane we wspomnianym raporcie przygotowanym dla UNESCO przez Międzynarodową Komisję do spraw Edukacji dla XXI wieku. Wśród kwestii poruszonych w tym dokumencie należy po pierwsze wspomnieć o tych, które dotyczą napięć, jakie trzeba pokonać w trakcie procesu: pomiędzy tym, co globalne, a tym, co lokalne; pomiędzy tradycją a nowoczesnością; pomiędzy perspektywą długoterminową a krótkoterminową; pomiędzy nieodzowną konkurencją a troską o wyrównanie szans; pomiędzy nadzwyczajnym rozwojem wiedzy a umiejętnościami percepcyjnymi człowieka; pomiędzy duchowością a materializmem. Do tego można jeszcze dodać inne napięcia, jakie trzeba pokonać – takie, które występują pomiędzy przeszłością a teraźniejszością; pomiędzy podmiotem a przedmiotem; pomiędzy zasadami i wartościami uniwersalnymi a teoriami społecznymi oraz dotyczącymi kultury; napięcie pomiędzy indywidualnością a uniwersalnością, które pociąga za sobą problem nieustannie zagrożonej równowagi pomiędzy oceną doświadczeń osobistych różnych grup społecznych oraz koniecznością utrzymania przez edukację warunków kreatywnego dialogu z istotnymi elementami kultury uniwersalnej¹. Po drugie należy poruszyć kwestię tego, co we wspomnianym raporcie dla UNESCO zdefiniowano jako „cztery filary edukacji”: uczyć się, aby wiedzieć, uczyć się, aby działać, uczyć się, aby żyć wspólnie – lub uczyć się, aby żyć z innymi – oraz uczyć się, aby być.

Kolejnym nieodzownym pojęciem, które powinno wytyczać kierunek kształcenia w różnych jego formach, jest *edukacyjne rozbrojenie*, zgodnie z którym olbrzymie wydatki, jakie są ponoszone na produkcję i kupno broni oraz ogólnie na pokrycie wydatków wojskowych, powinny zostać przeznaczone na edukację. W ten sposób moglibyśmy zacząć stopniowe zastępowanie kultury opartej na śmierci i przemocy, która rozwija się i jest ciągle podsycana, przez kulturę opartą na idei życia i pokoju².

W osiąganiu tego podstawowego celu znaczącą i niezastąpioną rolę odgrywają parlamenty i organizacje międzyparlamentarne. W odniesieniu do roli Eurolatu wszyscy w tym kręgu wiemy, że zgromadzenia ustawodawcze powinny – tak jak wielokrotnie w opracowanych dokumentach wyraził to Parlament Latinoamerykański – pełnić podstawową potrójną funkcję: ustawodawczą, kontrolną oraz funkcję prowadzenia debaty na temat ważnych problemów społecznych.

W przypadku Parlamentów i stowarzyszeń parlamentarnych na szczeblu międzynarodowym, subregionalnym lub regionalnym praca ustawodawcza składałaby się przede wszystkim z następujących czynności: a) pobudzanie i wspieranie doskonalenia istniejącego prawodawstwa; b) promowanie harmonizacji ustawodawczej i uchwalenie nowych ustaw, dekretów i innych aktów prawnych o charakterze referencyjnym, które posłużą jako ramy prawne dla działań ustawodawczych podejmowanych w poszczególnych krajach; oraz c) inspirowanie parlamentów krajowych do przyjęcia zaleceń i rezolucji, jakie powstaną w toku wspólnych rozważań.

Jeśli chodzi o wykonywanie działań kontrolnych, parlamenty krajowe oraz stowarzyszenia parlamentarne powinny stworzyć jednostki towarzyszące i monitorujące wykonanie przyjętych

de Psychologie des Régulations Individuelles et Sociales); Université de Rouen (Francja); CNAM (Centre de Recherche sur la Formation, Francja). Mendoza, Argentyna, 2004.

¹To, co dotyczy napięć, które nie figurują w raporcie Delors'a, zostało przytoczone praktycznie dosłownie za: HELLER, Agnes i in. Zaia Brandão (Org.). *A Crise dos Paradigmas em Ciências Sociais e os Desafios para o Século XXI*. Contraponto Editora, Ltda. Rio de Janeiro, Brazylia, 1999.

²Źródło: ESCOTET, Miguel A.; Alborno, Orlando i in. *Educación y Desarrollo desde la Perspectiva Sociológica* (Kształcenie i rozwój z perspektywy socjologicznej). Universidad Iberoamericana de Postgrado, Salamanca, Hiszpania, 1989. *Oraz materiały dydaktyczne na temat Rozwoju, planowania i cyklu projektu, op. cit.*

zobowiązań, zaleceń i rezolucji.

Mimo że parlamenty subregionalne i regionalne stanowią same w sobie znaczące fora dyskusyjne, które analizują podstawowe problemy nękające społeczeństwo i odpowiednie środki zaradcze, spoczywa na nich obowiązek zjednywania przestrzeni dialogu wewnątrz- i międzyregionalnego nie tylko z innymi podobnymi instytucjami, lecz także zasadniczo ze wszystkimi istotnymi uczestnikami procesu¹.

Również w Parlamencie Latinoamerykańskim wielokrotnie powtórzono, że parlamentarzysta, jako oficjalny przedstawiciel społeczeństwa obywatelskiego, nie może nie brać udziału w dyskusjach na tematy tak ważne jak te dotyczące na przykład edukacji, która w dużym stopniu wpływa na wszystkie aspekty życia społecznego. Funkcja ustawodawcza nie ogranicza się tylko do ratyfikacji; jest ona głównie decyzyjna i kontrolna, a działania podejmowane w jej zakresie nie mogą być wykonywane na bazie faktów dokonanych. Wymagają one ścisłego zaangażowania we wszystkich fazach procesu i jego stałego wspierania.

Wobec tego odpowiedzialnością nas wszystkich, jako parlamentarzystów naszych krajów, jako członków tej *Komisji Spraw Społecznych, Programów Wymian, Środowiska, Edukacji i Kultury* będącej organem Europejsko-Latynoamerykańskiego Zgromadzenia Parlamentarnego i przede wszystkim jako oficjalnych przedstawicieli naszych wyborców i ich najważniejszych dążeń, jest nieustanne dbanie o to, aby edukacja odgrywała istotną i niezastąpioną rolę, jaką odgrywa w procesie rozwoju i integracji naszych narodów.

Spośród tych obowiązków na zakończenie niniejszego dokumentu wskazane zostaną te, do których wypełnienia zobowiązali się ustawodawcy Ameryki Łacińskiej na *I Międzyparlamentarnej Konferencji na temat Edukacji* zwołanej przez Parlament Latinoamerykański i UNESCO, która odbyła się w ówczesnej stałej siedzibie Parlamentu Latinoamerykańskiego w São Paulo, w Brazylii, w dniach 5 i 6 listopada 2002 roku. Obowiązki te są zawarte w *deklaracji z São Paulo*, dokumencie końcowym tej konferencji:

1. Zapewnić wypełnianie zapisów konstytucji w każdym kraju w zakresie ustanowionego obowiązkowego charakteru nauki, czy to poprzez określenie liczby lat obowiązkowego uczęszczania do szkoły, czy też określenie wieku uczniów objętych obowiązkiem szkolnym.

2. Promować krajowe systemy edukacyjne tak, aby zapewniały: a) co do zasięgu – *edukację dla wszystkich*, bez żadnego rodzaju dyskryminacji; oraz b) co do celów i treści – kształcenie obejmujące cztery filary wymienione w *raporcie Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku dla UNESCO (raport Delors'a): uczyć się, aby wiedzieć, uczyć się, aby być, uczyć się, aby żyć wspólnie i uczyć się, aby działać*, jak również *edukację w wartościach*, która doskonale wypełnia podstawową i strategiczną rolę, jaką jest integralny rozwój człowieka.

3. Zapewnić inwestycje w wysokości nie niższej niż 6% produktu krajowego brutto (PKB) ze stopniowym zwiększaniem tego przydziału w perspektywie średnioterminowej, zgodnie z potrzebami każdego z krajów, z zagwarantowaniem skutecznego i równego dostępu do przydzielanych zasobów.

4. Wzmocnić rolę szkoły poprzez odpowiednie przepisy w każdym kraju i każdej wspólnocie w celu pobudzenia rzeczywistej autonomii placówek edukacyjnych, większej skuteczności i sprawności procesów i ich wyników, a także bardziej dynamicznego zaangażowania wszystkich uczestników.

5. Stymulować doskonalenie nauczycieli poprzez podnoszenie jakości ich przygotowania zawodowego i ciągłego doksztalcania, jak również ich warunków pracy i wynagrodzeń w zależności od odpowiedniej oceny wykonywanej przez nich pracy, powiązanej ze znaczeniem społecznym tej funkcji.

6. Zapewnić wykorzystanie nowych technologii w procesach edukacyjnych i w zarządzaniu systemem w celu podniesienia jakości nauczania.

¹Cytowane za prezentacją Parlamentu Latinoamerykańskiego na *Konferencji Parlamentarnej nt. Światowej Organizacji Handlu (WTO). Posiedzenie dotyczące Wymiaru Parlamentarnego WTO*. Genewa, Szwajcaria, 17–18 lutego 2003 r.

7. Zwiększyć elastyczność systemów edukacyjnych tak, aby oferta szkoleniowa była bardziej zróżnicowana i dostosowana do różnych sytuacji uczących się i wspólnoty edukacyjnej jako całości celem zapewnienia możliwości kształcenia przez całe życie.

8. Zachęcać do ciągłego oceniania jakości kształcenia, a także do wykorzystywania i rozpowszechniania wyników tej oceny w celu całościowego polepszenia systemów edukacyjnych w każdym kraju.

9. Rozwijać kulturę odpowiedzialności społecznej za edukację, angażować rodziny, społeczności lokalne, a także innych uczestników i grupy społeczne.

10. Dążyć do tego, aby media przyjęły na siebie pełną odpowiedzialność za swoją rolę jednostek przekazujących wartości i aby skutecznie zaangażowały się w ogół procesów kształcenia w każdym kraju.

11. Promować badania, analizy i debaty publiczne na temat edukacji i reform edukacyjnych, mając na uwadze, że podstawy i strategie przemian w zakresie edukacji powinny być przedmiotem stałych badań.

12. Opracować i wykonać strategie oraz przedsięwziąć niezbędne środki w celu zapewnienia wykonania regionalnego projektu w zakresie edukacji w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach na lata 2001–2015 (PRELAC) i planu edukacji na rzecz rozwoju i integracji Ameryki Łacińskiej.

13. Zapoczątkować proces harmonizacji ustawodawczej w zakresie edukacji w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach oraz wspierać tworzenie innych strategii, których celem będzie współpraca międzynarodowa w tym obszarze oraz integracja subregionalna i regionalna.